

Un dicționar al conceptelor-cheie în comparatism

Cătălin Constantinescu, Ioan Constantin Lihaciu, Ana-Maria Ștefan, *Dicționar de literatură comparată*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2007, 322 p.

Apărut la Editura Universității „Al. I. Cuza” din Iași în anul 2007, *Dicționarul de literatură comparată* al autorilor Cătălin Constantinescu, Ioan Constantin Lihaciu și Ana-Maria Ștefan este o prezență unică în peisajul filologiei românești actuale. Această noutate editorială este, mai mult decât atât, una cu adevărat binevenită, constituind un instrument esențial de lucru nu numai pentru comparațiști, ci pentru toți oamenii de litere, fie ei studenți, doctoranzi sau cercetători consacrați. Dacă pentru ultima categorie de cititori mai atractive ar putea fi anexele bibliografice atent alcătuite, aduse la zi și care nu se rezumă doar la studii în română, engleză și franceză (a se vedea în special anexa *Bibliografia comparatismului*), cei aflați la început de drum pe tărâmul literaturii comparate vor avea prilejul să-și clarifice chestiuni fundamentale legate de cercetarea în acest domeniu, redată într-o formă concisă, bine structurată și deloc aridă.

Pe scurt, acest dicționar cuprinde conceptele-cheie ale comparatismului, de la *analogie* la *intertextualitate* și de la *canon literar* la *tipologie*, trecând prin *curent literar* și *gen literar*, prin *mit* și *motiv*, referindu-se, desigur, atât la *teoria traducerii* și la cea a *receptării*, cât și la conceptele de *literatură comparată* și *literatură universală*. Concentrându-se asupra semnificațiilor originare ale noțiunii respective și asupra principalelor recurențe (autori, titluri, locații, contexte), fiecare definiție se bucură de o întindere ce variază, firește, în funcție de complexitatea conceptului respectiv (spre exemplu, noțiunii de *literatură comparată* îi sunt rezervate 18 pagini, iar celei de *analogie* doar 3). Fiecare termen este tratat cu responsabilitate științifică, dar și cu conștiința faptului că volumul de față nu-și propune o abordare exhaustivă a conceptelor, așa cum afirmă Cătălin Constantinescu în introducere. Tot aici el explică, referitor la selecția acestor noțiuni, că s-a preferat o paletă mai restrânsă de termeni, „dar mai bine precizați și comentați, astfel încât cititorul să nu ia contact numai cu semnificația dominantă și cu istoria scurtă a termenului respectiv, ci să aibă parte și de o concisă abordare a perspectivelor deschise de utilizare a aceluia termen și, de asemenea, de o familiarizare cu posibilele vulnerabilități descoperite de diversele curente critice” (p. 9). Astfel se justifică și prezența unor bibliografii selective la finalul fiecărui articol, fapt ce îl ajută pe cititor să ajungă la informații suplimentare și să-și lărgască orizontul de cunoaștere în ce privește noțiunea vizată.

Pe lângă aceste bibliografii selective, autorii au anexat dicționarului o consistentă *Bibliografie a comparatismului*, amintită mai sus, care cuprinde circa o mie de titluri în engleză, franceză, română, italiană, spaniolă, germană, rusă, cehă etc., incluzând cele mai noi volume sau articole apărute (v. pp. 222-316). O a doua anexă (pp. 317-320) o constituie lista resurselor *online*, deloc de neglijat în epoca internetului, conținând *site-uri*, reviste și baze de date în format electronic utile în domeniul literaturii comparate și al studiilor culturale.

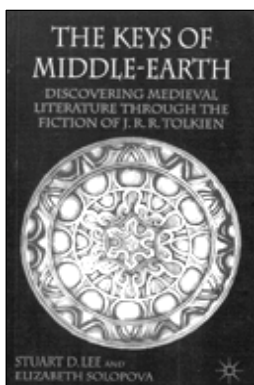
Așa cum se afirmă în introducere, cei trei autori, cercetători deja consacrați ai Universității „Al. I. Cuza” din Iași, au conceput acest volum pentru a veni în primul rând în

întâmpinarea studenților Facultăților de Litere din țară cu un instrument de lucru care să-i familiarizeze cu termenii-cheie ai comparatismului. Dincolo de această „funcționalitate vizată” (p. 8), *Dicționarul de literatură comparată* se constituie și ca un omagiu adus regretatului profesor Ioan Constantinescu, cel care a insistat mereu asupra lărgirii perspectivelor cercetării literare în cadrul Universității ieșene. Cu exprimarea acestui omagiu se deschide, de altfel, și scurtul (dar percutantul) *Cuvânt înainte* al acestui volum care n-ar trebui să lipsească din biblioteca niciunui student filolog.

Dragoș Carasevici

Cheile Tărâmului de Mijloc

Stuart D. Lee & Elizabeth Solopova, *The Keys of Middle-earth: Discovering Medieval Literature through the Fiction of J.R.R. Tolkien*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, and New York, Palgrave Macmillan, 2005, 284 p.

Interesul pentru literatura lui J.R.R. Tolkien, autorul binecunoscutelor scrieri *O poveste cu un hobbit și Stăpânul inelelor*, izvorăște – consideră C.S. Lewis¹ – din fascinația perpetuă și profund umană față de mit. Prieten cu Tolkien, Lewis a avut privilegiul de a lua parte, ca unul dintre primii lectori și interpreți, la procesul îndelungat de elaborare a trilogiei care acum se regăsește în casele și în inimile a milioane de cititori.

Mitul, comentează faimosul creator al *Cronicilor din Narnia*, transformă lucrurile cunoscute, redându-le semnificația bogată, ascunsă sub „vălul de familiaritate”. Mitul există în realitatea fenomenală și se înfățișează conștiinței noastre de îndată ce suntem atenți la magia povestirii în care se convertește relația eului cu lumea. Realitatea și mitul sunt fețe îngemănate ale orizontului uman de cunoaștere, așa că drumurile simbolice care unesc cele două tărâmuri, cel de aici, real, și cel de dincolo, mitic, pot fi parcurse în ambele direcții.

Un aspect distinctiv și aparent paradoxal al reprezentării mitice este *realismul*, însemnând că mitul este o re-instaurare de realii. Deși neașteptată prin implicațiile pe care le provoacă, afirmația primește din partea lui C.S. Lewis o interpretare credibilă și demnă de menționat. Analizând ancestralele conflicte între apărătorii Binelui și armatele Răului, scriitorul notează că bătăliile imaginare de Tolkien au „trăsătura fundamentală a războiului pe care generația mea l-a cunoscut (e vorba despre Primul Război Mondial – n.r.). Totul se regăsește aici: forfota continuă și indescriptibilă, tăcerea apăsătoare din momentul «suntem pregătiți», civilii refugiați, prietenia vie și înflăcărată, disperarea de fond și bucuria de moment ori norocul nesperat de a găsi o rezervă de tutun ascunsă sub dărâmături.” Așadar, epicul nu este decât un mecanism de condensare în cuvinte a conștiinței creatoare, care are capacitatea de a ieși din constrângerile mundanului, grație puterii de transfigurare a fanteziei. Trecerea de la realitate la mit sau invers, presupune, prin urmare, o contemplare atentă a finelor articulații care stau la temelia lumii, fie că ne raportăm la universul real ori la cel posibil ca ficțiune.

¹ C.S. Lewis, „Tolkien’s *The Lord of Rings*”, în *The Chesterton Review*, J.R.R. Tolkien. *Mythos and Modernity in Middle-Earth*, vol. XXVIII, nr. 1-2, februarie-mai, 2002, Seton Hall University, South Orange, New Jersey, pp. 73-79: http://tlc.shu.edu/doclib/servlets/ViewDocument?document_id=11

Prin profunzimea și anvergura plăsmuirilor, creația literară a lui Tolkien stă sub semnul *totalității*, aspect subliniat de Lewis însuși: „Nemulțumit să creeze doar o poveste, el făurește, cu o viziune îndrăzneată, întreaga lume în care se va preumbla, cu religie, mituri, geografie, izvoade, limbi și ființe proprii – o lume „plină de nenumărate creaturi bizare”.

Cum a reușit Tolkien să dea viață acestei opere monumentale? Care sunt secretele laboratorului de creație în care artistul a elaborat, cu migală și răbdare, edificiul pe care se sprijină epopeea a cărei faimă se întinde dincolo de hotarele Pământului de Mijloc? Acesta este nucleul interogativ al unei lucrări care excelează prin acuratețe și bogăție a documentării: *The Keys of Middle-earth: Discovering Medieval Literature through the Fiction of J.R.R. Tolkien* (*Cheile Tărâmului de Mijloc: descoperind literatura medievală prin opera lui J.R.R. Tolkien*). Autorii volumului, Stuart D. Lee și Elizabeth Solopova, au adoptat și adaptat în chip original resursele metodei comparative, pentru a problematiza relațiile între opera lui Tolkien și unele dintre cele mai cunoscute texte literare medievale din care își trag seva prozodică și imagistică scenele cu pitici, elfi, oameni, vrăjitori și orci.

Structura lucrării pare dictată de necesitatea de a construi un ghid intertextual, menit să pună în lumină cele mai importante dintre posibilele surse pe care Tolkien le-a valorificat în procesul de construcție a Tărâmului de Mijloc. Organizată în patru capitole, cu întinderi și mize interpretative diferite, *The Keys of Middle-earth* reușește să atragă atenția asupra continuității de formă și de substanță între scrierile lui Tolkien și unele dintre cele mai importante moșteniri literare medievale, existente, de altfel, și în traducere românească² (*Edda*, mai cu seamă poemele *Völuspá* și *Vafþrúðnismál*, *Beowulf*, *Sir Gawain și cavalerul verde*), sau bucăți mai puțin cunoscute publicului larg (*Solomon and Saturn II*, *The Ruin*, *Sir Orfeo*, *The Wanderer* etc.).

Dacă primul capitol, *How to Use This Book*, îndeplinește rol de prefață, *Introducerea* (engl. *Introduction*) are ca scop familiarizarea cititorului cu cele mai importante aspecte culturale, mai cu seamă de ordin filologic și literar, care permit imersiunea simbolică în straturile de adâncime ale operei învățatului ce a studiat textele medievale englezești și scandinave mai bine de jumătate de secol, imaginând, în același timp, o amplă arhitectură ficțională. Prezentarea varietăților istorice ale limbilor în care au fost scrise textele medievale fructificate în chip creator de J.R.R. Tolkien – engleza veche, engleza modernă și vechea limbă nordică – transpune cititorul în universul îndepărtat și fascinant al paleografiei englezești (secțiunea 2.2.1) sau al alfabetelor runice (secțiunea 2.3.3), arătându-se că unul dintre pilonii trilogiei *Stăpânul inelelor*, mai precis idiomurile imaginare vorbite de unele dintre personaje, se manifestă ca evidențe ale dorinței scriitorului de a descoperi modalități de scriere și de pronunțare inedite, prin care să iasă la lumină veșmântul *mitologizant* al creațiilor sale epice.

Elementele de paleolingvistică sunt însoțite de scurte sinteze care punctează trăsăturile constitutive ale operelor medievale: modelele de versificație (secțiunea 2.3.4), fiind înglobate în analiză chestiuni precum metrica aliterativă, topica apozitivă și structurile compuse, stilul formulaic etc. și fără a trece cu vederea numele eroilor medievali (secțiunea 2.3.5). Descrierea contrastivă favorizează, prin identificarea convergențelor și divergențelor textuale, stabilirea filiațiilor, deosebindu-se în mod judicios ceea ce aparține trecutului de ceea ce formează substanța literară a creației din prezentul istoric. Astfel, autorii *Cheilor Tărâmului de Mijloc* subliniază că, în esență, originalitatea creației scriitoricești nu este străină de sublimarea influențelor și de convertirea modelelor literare tradiționale, ieșite din

² Este vorba despre edițiile: *Edda*, traducere de Magda Petculescu, prefață de Dan Grigorescu, colecția Mythos, București, Editura Saeculum I.O., 2005; *Beowulf*, traducere și prefață de Leon Levițchi și Dan Duțescu, București, Editura pentru Literatură Universală, 1969; *Sir Gawain și cavalerul verde*, traducere, prefață, note și comentarii de Dan P. Iliescu, București, Editura Univers, 1982.

conștiința culturală a omului contemporan, în pre-texte ce motivează complexitatea unei realizări literare plurivalente. Nu negarea, ci asumarea creativă a valorilor precedente, păstrate între copertele roase de timp ale manuscriselor medievale, formează aura de noblețe a scrierilor lui Tolkien.

Cea de-a treia fracțiune, *The Editions (Edițiile)*, are numai trei pagini, iar separarea față de ultima diviziune pare superfluă în condițiile în care s-ar fi putut opta pentru includerea ei ca primă secțiune a capitolului cel mai amplu, *The Texts (Textele)*. Totuși, deosebirea între penultima și ultima parte va fi fost, probabil, motivată de nevoia de a pune în prim-plan metodologia descriptivă, ilustrată prin următoarele segmentări: 1) un sumar al întâmplărilor din scrierile lui Tolkien; 2) o mică prezentare a textului medieval cu care scenele tolkieniene se înrudesc (semnificative fiind istoricul manuscrisului și particularitățile lingvistice și stilistice ale textului); 3) o analiză critică de tip comparativ și/sau intertextual; 4) o transcriere sau o traducere a fragmentului medieval, din limba veche în engleza actuală, ambele versiuni – originalul și transpunerea – fiind prezente; și 5) notele explicative.

Cu acest tipar în atenție, lectorii mai pretențioși ar putea interpreta ordonarea celor treisprezece microeseuri din ultimul capitol drept laconică sub aspect interpretativ și pedantă din punct de vedere structural, însă cititorul obișnuit (cărui i se adresează, în primul rând, autorii) nu are decât de câștigat. Precizia detaliilor, relevanța și concizia informativă, caracterul sintetic al exegezelor și prezentarea elegantă, accesibilă recomandă lucrarea *The Keys of Middle-earth: Discovering Medieval Literature through the Fiction of J.R.R. Tolkien* ca un foarte bun instrument prin care se poate realiza trecerea dinspre spațiul mitic și epopeic al Tărâmului de Mijloc spre universul literar medieval. În ultimă instanță, concluzia pe care o oferă acest volum este că pe tărâmul fără de sfârșit al literaturii trăiesc ființe de excepție, îndrăgite de nenumărate generații de cititori.

Ioan Milică

O poziție rațională în cercetarea continuității și a discontinuității unor fenomene mitico-religioase din aria germanității

Adina-Lucia Nistor, *Vorchristliches und christliches Sonnwend-Brauchtum im deutschen Sprachgebiet. Jul und Weihnachten. Mittsommer und Johanni (Obiceiuri populare creștine și precreștine ale solstițiilor în spațiul lingvistic german. Jul și Crăciun. Sânziene și Sfântul Ioan de Vară)*, Iași, Editura Sedcom Libris, 2008, 209 p.

Cartea *Vorchristliches und christliches Sonnwend-Brauchtum im deutschen Sprachgebiet. Jul und Weihnachten. Mittsommer und Johanni (Obiceiuri populare creștine și precreștine ale solstițiilor în spațiul lingvistic german. Jul și Crăciun. Sânziene și Sfântul Ioan de Vară)*, scrisă de Adina-Lucia Nistor, membră a Catedrei de Germanistică a Facultății de Litere din Iași de la Universitatea „Al. I. Cuza”, reprezintă o contribuție științifică de excepție în spațiul culturii române. Apărută la Editura Sedcom Libris, Iași, în 2008, cartea de față este deschisă și destinată – atât prin problematica abordată, cât și prin limba (germană) în care este scrisă – specialiștilor din țară și celor din spațiile culturale de limbă germană, precum și publicului larg interesat de fascinantele probleme mitico-religioase creștine și precreștine din spațiul germanității istorice și tradiționale.

Rod al mai multor ani de documentare și de cercetare, lucrarea *Vorchristliches und christliches Sonnwend-Brauchstum im deutschen Sprachgebiet. Jul und Weihnachten. Mittsommer und Johanni* reprezintă o monografie densă și echilibrată, care investighează elementele precreștine (în special germanice) din obiceiurile religioase și superstițiile legate de sărbătorile solstițiilor de iarnă (Jul și Crăciun) și de vară (Mittsommer și Sfântul Ioan de Vară), studiate – cum se întâmplă adesea în spațiul științelor religiei – prin prisma simbolisticii unor elemente (*lumina* și *focul*), considerate definitorii de către autoare pentru sărbătorile de care se ocupă. Cercetarea se desfășoară pe un dublu plan, diacronic și sincron, preponderență avînd planul sincron. Aria bibliografică investigată este impresionantă, începînd cu Tacitus, *Germania* (cca 98 d.Hr.), vechile texte ale *Eddei* (*Ältere Edda*, o culegere de cîtece vechi nordice despre zei și eroi, datînd din secolul 13), continuînd cu Jacob Grimm (*Deutsche Mythologie*, vol. 1-3, 1835), Jacob și Wilhelm Grimm (*Kinder- und Hausmärchen*, vol. 1-2, 1812-1814) și *Deutsche Sagen* (vol. 1-2, 1816-1818), pînă la tratatele de istorie a religiilor și de istorie veche aparținînd unor specialiști de primă mărime: Elard Hugo Meyer, *Mythologie der Germanen* (1903); Richard M. Meyer, *Altgermanische Religionsgeschichte* (fără an); Paul Hermann, *Nordische Mythologie* (1903), Jan de Vries, *Altgermanische Religionsgeschichte* (1956); Vilhelm Grønbech, *Kultur und Religion der Germanen* (1961); Wilhelm Mannhardt, *Wald- und Feldkulte* (Bd. 1-2, 1875); Georges Dumézil: *Les dieux souverains des indo-européens* (1986); Mircea Eliade, *Histoire des croyances et des idées religieuses* (1976, 1978, 1983); Emil Nack, *Germanische Länder und Völker der Germanen* (1977); Walter Pohl, *Die Germanen* (2000); Hans-Peter Hasenfratz, *Die religiöse Welt der Germanen* (1999); Otto Holzappel, *Die Germanen. Mythos und Wirklichkeit* (2001).

Lucrarea germanistei ieșene se remarcă printr-un pronunțat caracter interdisciplinar, rezultat al interferenței dintre istoria religiilor și istoria antichității, antropologie culturală și etnologie, filologie istorică și alte științe ale culturii. Formată din trei mari compartimente structurate pe numeroase capitole, subcapitole și paragrafe, cartea conține o consistentă și amplă *Introducere* (*Einführung*) (pp. 11-70) și alte două mari părți: *Die Nächte um Mittwinter* (*Noapile din preajma sărbătorii Solstițiului de iarnă sau Jul*) (pp. 71-140) și *Mittsommer und Johanni. Licht- und Feuerfeste* (*Solstițiul de vară și Sfântul Ioan de Vară. Sărbători ale luminii și focului*) (pp. 141-198). În afara celor trei mari compartimente, cartea mai conține, la început, un succint *Vorwort* (*Cuvînt înainte*), iar la sfîrșit, un capitol de concluzii, precum și o bogată și interesantă listă bibliografică (*Literatur*) și trei hărți ilustrative anexate.

Obiectivul fundamental al cărții *Vorchristliches und christliches Sonnwend-Brauchstum im deutschen Sprachgebiet. Jul und Weihnachten. Mittsommer und Johanni* – precizat încă din titlu – vizează o chestiune intens dezbătută în literatura germană de specialitate, dar și în istoria religiilor și antropologia culturală în general: *continuitatea* vs. *discontinuitatea* unor fenomene mitico-religioase în spațiul germanității istorice și actuale. Fenomenul continuității și/sau al discontinuității unor fenomene mitico-religioase este urmărit de autoare cu predilecție în cadrul obiceiurilor populare (cu rădăcini precreștine, datînd din Antichitate) legate de solstițiul de vară (*Sânziene*) și cel de iarnă (*Jul*), peste care s-au suprapus sărbătorile religioase (de origine creștină), precum sărbătoarea Sfîntului Ioan de Vară și Crăciunul, toate acestea fiind cercetate pe întreaga arie istorică și modernă a germanității.

Metodologia cercetării este evidentă încă din cele cîteva zeci de pagini ale capitolului introductiv, în care se pot vedea diferitele paliere ale investigației, ca și problemele și dificultățile cu care autoarea s-a confruntat. Mai întîi, *Introducerea* (*Einführung*) se

subdivide în două mari secvențe, constituite din mai multe subcapitole. În cea dintâi secvență (subcapitolele 1.1, 1.2, 1.3), autoarea procedează metodic, precizând mai întâi tema de cercetare și ipotezele de lucru, obiectivele cercetării și soluțiile avansate în cercetările precedente, precum și stadiul la care se găsește cercetarea temei alese. În subcapitolele ulterioare (de la 1.4 la 1.4.5), se ocupă de problemele specifice terminologiei utilizate, repartizate și acestea pe două paliere. Primul palier este cel al terminologiei aferente domeniului *etnologiei*, în care se ocupă de termenii desemnând elementele centrale ale cercetării: *obicei popular, datină populară, superstiție, cult, rit, simbol*. Pe cel de-al doilea palier al delimitărilor terminologice operate, sînt discutați termenii care desemnează aria istorică și geografică avută în vedere, arie circumscrișă de cuvinte precum: *popoarele germanice (Germanen), spațiul germanității istorice* sau ținutul unde au trăit aceste popoare (*Germania*), dar și limba comună a popoarelor germanice (*Germanisch*).

În cea de-a doua parte a *Introducerii*, subintitulată *Religion, Mythologie und Kult der Germanen*, autoarea prelucrează date de istoria și filosofia religiilor, de mitologie veche germanică (în parte subzistentă pînă astăzi), precum și de istorie a creștinării popoarelor germanice, preluate din izvoare directe și indirecte. Scopul acestei incursiuni istorico-geografice, deosebit de dificilă din pricina erudiției pe care o implică (și a riscurilor subiacente oricărei erudiții), este acela de a pune în lumină creștinarea treptată a popoarelor germanice, supuse unor influențe modelatoare treptate (venind din partea goților, a francilor ori a altor diverse misiuni de creștinare), popoare diferențiate și pe baza fundamentelor mitologice diferite de la care se revendică (*niedere Mythologie der Germanen* sau *höhere Mythologie der Germanen*). Confruntarea și suprapunerea orizonturilor religioase precreștine și creștine, în spațiul lingvistic german, pe parcursul mai multor zeci de secole, sînt atestate – în viziunea Adinei-Luciei Nistor – de unele forme și aspecte sincretiste ale obiceiurilor populare (conexate cu sărbătorile religioase) ce au loc în timpul și cu ocazia solstițiilor de vară și de iarnă.

În partea a doua a cărții *Die Nächte um Mittwinter (Noaptea din preajma sărbătorii Solstițiului de iarnă sau Jul)*, autoarea încearcă (și reușește) să identifice elementele precreștine ale celei mai importante sărbători germanice – *Jul* – în sărbătoarea creștină a *Crăciunului*. Comparînd Crăciunul cu germanicul *Jul*, ea observă că ambele sărbători se desfășurau în preajma (sau în timpul) solstițiului de iarnă, pe parcursul mai multor zile, sub semnul unei concordanțe generale și al reunirii tuturor membrilor familiei. Apropierea (poate chiar suprapunerea) dintre cele două sărbători face ca, pînă astăzi, în Suedia și Danemarca, Crăciunul să se numească *Jul*. Autoarea crede că renumitul *pom de Crăciun* își are rădăcinile în obiceiul germanic din preajma lui *Jul* de a atîrna (sau de a aduce) în casă ramuri veșnic verzi (uneori, ramuri de pomi fructiferi) – simboluri ale soarelui și ale păcii – asociate cu sănătatea, prosperitatea și fertilitatea. În ambele sărbători predominantă este simbolistica luptei omului cu întunericul și cu propria frică (un exemplu pe larg discutat este cel al sărbătorii Sfintei Lucia, cf. *Die Mittwinternacht der heiligen Lucia* pp. 91-94). Atît sărbătorile solstițiului de iarnă, cît și cele ale solstițiului de vară au fost și sînt sărbători ale luminii și ale focului. Forța vitală a soarelui era celebrată și amplificată (în chip magic) prin foc (lumina candelor și procesiunea cu torțe – iarna; focurile din munți, roțile și discurile arzînde – vara).

În partea a treia a cărții, avînd titlul *Mittsommer und Johanni. Licht- und Feuerfeste (Solstițiul de vară și Sfîntul Ioan de Vară. Sărbători ale luminii și focului)*, autoarea analizează sărbătoarea precreștină *Mittsommer* (în spațiul românesc, sărbătoarea este cunoscută sub numele de *Sînzienele* sau *Drăgaica*) și sărbătoarea creștină din preajma solstițiului de vară (în spațiul romînității ortodoxe, aceasta din urmă este cunoscută sub

numele de *Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul*). Focurile aprinse, pînă în zilele noastre, la Sfântul Ioan de Vară (24 iunie) în spațiul lingvistic german de sud și în Scandinavia, dar și obiceiul aruncării peste deal a discurilor și roților arzînde amintesc de arhaicele focuri atestate la vechile popoare germanice în tradițiile solstițiului de vară (germ. veche *nôdfyr*, anglosaxonă *wildfire*). De la aceste focuri se aștepta obținerea forțelor magice, purificatoare și, după caz, tămăduitoare pentru oameni și animale. *Pomul Sfântului Ioan de Vară* (*Johannisbaum*) și varianta sa citadină, *Cununa Sfântului Ioan de Vară* (*Johanniskrone*), reprezintă o formă tradițională de reduplicare a pomilor împodobiți din luna mai, în care se mai regăsește vechiul simbol precreștin (aici, de origine germanică) al fertilității.

Angajîndu-se (încă din *Introducere*) într-o incursiune istorică ce readeuce în dezbatere toate datele importante ale problemei *continuității mitico-religioase în obiceiurile germane actuale*, autoarea se situează în chip polemic față de cercetările mai noi din etnologia germană, care îmbrățișează mai degrabă teza contrarie, cea a *discontinuității mitico-religioase*. Poziția care i se pare autoarei mai rațională se sprijină pe existența unui precedent istoric: teza lui Jacob Grimm din *Deutsche Mythologie* (1835). Potrivit învățatului romantic german, deși multe dintre datele și credințele precreștine germanice au fost camuflate de practicile și credințele creștine, ele continuă să supraviețuiască în obiceiurile și superstițiile tradiționale, precum și în literatura populară.

De acord cu acea parte a exegezei germane care denunță excesele teoriei continuității din perioada național-socialistă, Lucia Nistor crede că și poziția contrară – cea care contestă orice idee de continuitate, îmbrățișată în literatura de specialitate actuală – este una excesivă și nici pe departe irefutabilă. Refuzînd *iraționalul* generat de abuziva (prin generalizare) teorie a continuității, autoarea cărții caută să adopte o *poziție rațională*, echilibrată, mai apropiată de adevăr. *Ideea continuității nu este rea în sine*, spune ea, *rea – căci irațională – este utilizarea abuzivă a acestei teorii de către o ideologie sau alta*. În plus, Lucia Nistor crede că – așa cum în lexicul unei limbi, cuvintele prezintă mai multe straturi semantice, istoric constituite – la fel și în cazul tradițiilor și obiceiurilor populare, coexistă și pot fi studiate mai multe tipuri de religiozitate, stratificate istoric, în care intră elemente mitologice și religioase heterogene, în baza unui sincretism foarte eficient și intens în perioadele caracterizate prin suprapunerea și interferența unor religii diferite. Tocmai acest sincretism face imposibilă susținerea unei singure teze în detrimentul celeilalte. Așadar, nu este vorba despre teza continuității *sau* cea a discontinuității, ci despre teza continuității *și* a discontinuității, după cum chiar faptele cercetate o reclamă. Din acest ultim punct de vedere, deciziile ferme și poziția adoptată în urma acestor decizii satisfac din plin criteriile de raționalitate a interpretării.

Analizînd aspectele acestui sincretism remanent pînă astăzi în obiceiurile legate de sărbătorile de iarnă și de vară din întreg spațiul lingvistic german (Germania, Austria, Elveția, dar și din Scandinavia, Marea Britanie, Islanda), autoarea își susține pozițiile teoretice adoptate printr-o bibliografie bogată și valoroasă, dar și prin exemple convingătoare preluate din întreaga arie geografică și istorică avută în vedere.

Temeinică, riguroasă și echilibrată atît în formularea problemelor, cît și în alegerea exemplurilor probatoare ale ideilor susținute, cartea *Vorchristliches und christliches Sonnwend-Brauchstum im deutschen Sprachgebiet. Jul und Weihnachten. Mittsommer und Johanni* se impune ca o contribuție singulară în peisajul autohton (încă extrem de sărac) al *studiilor culturale germane*.

Lucia Cîfor

Scriitori români de science-fiction

Cornel Robu, *Scriitori români de science-fiction*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2008, 435 p.

Profesorul universitar Cornel Robu a publicat recent, tot la Editura Casa Cărții de Știință, un al treilea volum dedicat literaturii SF, intitulat *Scriitori români de science-fiction*. Seria a debutat în 2004, cu o lucrare teoretică: *O cheie pentru science-fiction*, un volum de dimensiuni monumentale, însumând 612 pagini tipărite mărunț, în care totuși n-a încăput un capitol, amplificat și tipărit ulterior, în 2006, ca o lucrare de sine stătătoare cu titlul *Paradoxurile timpului în science-fiction*.

Dacă în primul volum criticul a creat un model teoretic de identificare și investigare estetică a literarității științifico-fantasticului, bazându-se pe conceptul de *sublim*, cea de-a doua carte constituie un studiu de caz a felului cum, pornind de la speculațiile filosofice legate de natura și curgerea timpului, scriitorii au reușit să creeze narațiuni memorabile, capabile să stârnească în cititorii unor epoci diferite „senzația de uimire și miracol” (*a sense of wonder*).

Noua apariție editorială ne coboară din înălțimile senine, de unde privirea de corb a exegetului a cuprins dintr-o bucată întregul teritoriu al imaginarului SF și ne readuce cu picioarele pe pământ, într-un spațiu tumultuos și în continuă preschimbare. Și aici, înainte de toate, exploratorul ne prezintă reperele fixe, pornind de la care va efectua cartografierea „noilor hărți ale Iadului”: Victor Anestin, Victor Papilian, Mircea Eliade, Miha Dragomir, Adrian Rogoz, Vladimir Colin, Ovid S. Crohmălniceanu, Victor Kernbach, Horia Aramă, Ion Hobana, Leonida Neamțu, Miron Scorobete, Voicu Bugariu, Constantin Cubleşan, Gheorghe Săsărman, Mircea Oprîță și Florin Manolescu. Ei sunt, în bună măsură, cei aleși să reprezinte „scriitorii”.

Văzut de la o depărtare de două-trei decenii, „noul val” al autorilor din anii ‘80 apare acum ca „trecutul unei iluzii”. Secțiunea dedicată lui Mihail Ionescu, Dan Merișca, Mihail Grănescu, Lucian Ionică, Gheorghe Păun, Alexandru Ungureanu, Leonard Oprea și Cristian Tudor Popescu este constituită, în bună parte, din dosare de presă, compuse din articolele fișate atent de criticul care poate ar fi dorit ca aceste mlădițe să repopuleze teritoriul rămas deșert prin dispariția înaintașilor. Ca în poezioara cu cei zece negri mititei (sau, la Arghezi, *Zece harapi, zece căței, zece mâțe*), unii dintre ei au emigrat peste mări și țări, alții au optat pentru o carieră în jurnalistică sau, din nefericire, au pierit în urma unor accidente stupide și s-au transformat în legende ale fandomului.

Durerea cronicarului septuagenar răbufnește, ca în cazul unui bunic cu fiii răpuși și nepoții pervertiți: „Azi nu se mai scrie *science-fiction* adevărat, în România deloc, iar în lume din ce în ce mai puțin; în schimb, din ce în ce mai mult *horror* și *fantasy*, din ce în ce mai multă magie și supranatural, feeric și paranormal, violență și sex, coprolalie și pornografie, mizerabilism și putrefacționism, din ce în ce mai mulți vampiri și strigoi, vrăjitoare și vrăjitori, din ce în ce mai mult Harry Potter ș.a.m.d. – *tutti frutti* puse, însă, la grămadă, sub emblema SF, aducătoare în continuare de prestigiu intelectual și de profit comercial.”

Adevărul e că, din decembrie ‘89 încoace, nu stăm pe roze în nici un domeniu, cu atât mai puțin în cele legate de creație. Speranțele exprimate în articolele grupate în secțiunea „*Secvențe ante-decembriste*” au fost prea puțin împlinite. Anii ‘80 au fost perioada când

autorul a considerat cu optimismul militantului că *science fiction*-ul reprezintă un vaccin care „ne imunizează față de atrocitățile, de spaimele, de disperările acestui sfârșit de secol și de mileniu”. Dar iată că, odată boala declanșată, injecția salvatoare nu a ajutat.

Cornel Robu n-a disperat, ci, cu înțelepciune, a examinat sursele existente. Ultimul grupaj de articole, „*Secvențe post-decembriste*”, ne prezintă semnele bune ale unei continuități a normalului: apariția unui volum de povestiri antologice, precum *Misterul camerei închise* de Florin Manolescu (Science-fiction „adevărat”), publicarea tripletei novelistice *Constanța 1919* de Liviu Radu (Eterna și pitoreasca Românie), stabilirea unui punct de referință prin monumentală *Anticipație românească* (1994, 2003) de Mircea Opriță.

Györfi-Deak György

3 x Andersen în limba română

Înainte de sărbătorirea bicentenarului nașterii sale (în 2005), celebrul basmuitor din Odense le-a fost cunoscut cititorilor români doar prin „oglină înțeșată” a unor traduceri mai degrabă *infidele* – din varii motive (câteodată suprapuse/combinate):

1) traducerea românească, fără excepție, era făcută după o altă traducere (în franceză sau în engleză) ori, în cazul cel mai fericit, după cite un intermediar german de foarte bună calitate (v. Alexandru Phillipide & I. Cassian-Mătășaru, *Crăiasa zăpezii*, EPL, București, 1965, cu reeditări – parțiale – pînă astăzi);

2) în afara „tandemului” de adevărați profesioniști Phillipide – Mătășaru, traducătorii lui Andersen în limba română nu s-au remarcat prin cine știe ce virtuozitate (ba dimpotrivă!); de cele mai multe ori (cum s-a întîmplat și cu alți clasici ai genului – dintre care cel mai flagrant și mai consecvent deformat a fost Charles Perrault³), fără nici o prevenire (firească și necesară în asemenea situație!) din partea celui/celeia care își propusese să-l tălmăcească în românește, Andersen a fost „mlădiat”, „decupat”, transformat în fel și chip, după bunul plac al „traducătorului-prelucrător”;

3) unele basme (de exemplu, *Mica sirenă*) au fost trunchiate la comanda cenzurii comuniste (întrucît păreau să încurajeze „atitudini obscurantiste”);

4) textele incluse în volume au fost, mai întotdeauna, aceleași – în jur de 20 de basme, cele mai cunoscute (nu însă – automat – și cele mai reușite ori măcar cele mai reprezentative pentru creația lui Andersen); chiar și astăzi scriitorul danez este identificat de numeroși români drept (cel mult!) autorul basmelor *Răzușca cea urîță*, *Fetița cu chibrituri*, *Hainele cele noi ale împăratului* ori *Mica sirenă*, în versiuni simplificate și/sau supraîncărcate melodramatic de către traducători (mai ales traducătoare) predispuși (/predispușe) la sentimentalism; or, așa inegală și marcat umorală cum este, opera lui Andersen cuprinde și (alte) texte de mare profunzime, absolut remarcabile – și punînd în valoare „fețe” surprinzătoare ale unui povestitor perceput adesea ca fiind cam superficial „plîngăcios”.

În continuare, facem referință la trei apariții editoriale care (declarat sau nu) vor să rupă cu această „tradiție” păguboasă, într-o încercare de a reășeza/„reformata” receptarea lui Andersen în România – inițiativă culturală care se cuvine semnalată (deopotrivă) și marelui public, și publicului elitist.

* * *

³ Singura ediție românească serioasă a poveștilor perraldiene este Charles Perrault, *Frumoasa din Pădurea Adormită. Povești. Memorii*, traducere de Teodora Popa, București, Editura pentru Literatură, 1968/1969.

H. C. Andersen, *Povești și povestiri. Ediție jubiliară prilejuită de împlinirea a 200 de ani de la nașterea scriitorului (1805-2005)*, transpunere din limba daneză de Victor Frunză, ilustrații de Vilhelm Pedersen și Lorenz Frølich, București, EVF, 2005, 382 p.

„Cîntec de lebedă” al unui expatriat rămas fidel (în gînd, în suflet și în faptă) spațiului original, integrala românească a poveștilor lui Andersen (o premieră – în anul jubiliar 2005 – și prin faptul că era o tîlmăcire *direct(ă)* din daneză) reprezintă un proiect demn de respect și de admirație – pentru valoarea intrinsecă și pentru însemnătatea culturală ale unei asemenea inițiative, dar și pentru generozitatea și perseverența cu care o personalitate recunoscută pentru vederile și atitudinile aprig anticomuniste și-a alocat o parte importantă din timp și din energie traducerii unor „simple povestioare pentru copii”, ba, mai mult, „și-a pus la bătaie” propria editură⁴ și a obținut prin eforturi personale sponsorizări din partea unor persoane și instituții – nu, nu din România, ci din țara de adopție în vremea exilului său, Danemarca (întîmplător, și patrie a lui Hans Christian Andersen).

Volumul pe care-l recenzăm aici este (așa cum se specifică pe contrapagină) o „selecție din primele 6 volume, apărute la EVF, din cele 12 proiectate, conținînd opera integrală de povestitor a lui H. C. Andersen”.⁵ Cele 45 de basme incluse în antologie sînt însoțite de ilustrațiile originale semnate de Vilhelm Pedersen și Lorenz Frølich, iar prezentarea (de la *designul* și ilustrația copertei, pînă la alegerea formatului și a mărimii fontului), arată, cît se poate de limpede, că publicul-țintă (ori măcar cel în principal avut în vedere) este format din copii – „adresare” cum nu se poate mai înțeleaptă, mai dătătoare de nădejdi, mai fericită, într-o epocă în care spațiul (nu-i vorba, generos!) rezervat în librării (ca și în bibliotecile de-acasă, bănuim) pentru așa-zisele „cărți pentru copii” este inundat, din păcate, de produse literare (sub)mediocre, confecționate pe bandă rulantă (după comandamentele societății de consum), adesea grosolan manipulative și nocive. *Poveștile și povestirile* lui Andersen în traducerea lui Victor Frunză (ajutat/asistat de fiul său, Dan-Galaction Frunză) reprezintă un cadou frumos, de foarte bună calitate (chiar luxuriant) și *curat* (în intenție și în realizare), numai bun de oferit unor cititori inocenți – și adorabili în candoarea lor.

Interesant și îmbucurător este faptul că, alături de povești faimoase (incontornabilele „geme” – mai mult sau mai puțin veritabile⁶ – din orice antologie Andersen), în volumul de față au fost incluse și altele, (cvasi)necunoscute, dar de o incontestabilă valoare estetică (și ridicînd, pe meritate, „cota” povestitorului): *Prietenul de drum*, *Bradul*, *Dealul ielelor*, *Umbra*, *Ole-Ene-pe-la-gene*. În finalul fiecărui text se menționează (binevenit, credem noi – deși culegerea este adresată explicit copiilor) titlul original. Pe alocuri, se inserează note utile, lămurind expresiile în limbi străine, pronunțarea (eventual, semnificația) unor cuvinte/nume daneze, diverse referințe la locuri precise din Danemarca ori nume proprii (istorice sau legendare) din cuprinsul poveștilor (pentru bogăția informațiilor, v. mai ales pp. 14, 125, 168, 174, 294, 332, 367-369).

⁴ Înființată în 1982, în Aarhus, sub numele „Nord”; relocată ulterior (după 1989) la București și redenumită „Victor Frunză – EVF”.

⁵ Nu știm dacă proiectul a fost dus pînă la capăt, dar înclinăm să credem că nu.

⁶ De pildă, *Fetița cu chibrituri* este, după umila noastră părere, un adevărat *fiasco* – povestirea este tezistă, ternă, neîndemnică. Însă acest text se întîmplă să fie unul dintre basmele anderseniene foarte cunoscute de marele public (*en revanche*, ne îndoim că povestea este și unanim *prețuită!*).

Ca să găsim și pete în soare, vom mai spune (totuși), cu regret, că adesea tălmăcirea sună mai degrabă ciudat – semn al unei neconștientizate înstrăinări (în exil) de spiritul limbii materne. Poate că ar fi fost de folos consultața unei persoane *locuind* neîntrerupt în limba română – însă nu avem cum judeca dacă *traducătorul* (din varii motive) nu a solicitat un astfel de sprijin ori dacă (în „bună”/nedezmințită tradiție românească!) l-a căutat, dar nu l-a putut obține, dată fiind superbia intelectualilor din spațiul mioritic, intelectualii de rasă și de anvergură, care nu se încurcă în proiecte mărunte, nesemnificative, compromițătoare pentru statutul lor profesional, precum cele angajând basmul (din orice epocă, din orice spațiu cultural-geografic). Oricum, speculațiile și analizele (ca și mulțumirile cuvenite) sînt acum tardive, căci Victor Frunză nu mai este printre/cu noi. O mostră (pilduitoare?) de zădărnici *à la roumaine*...

* * *

Hans Christian Andersen, *14 povești nemuritoare*, antologie critică și adnotată alcătuită de Mihaela Cernăuți-Gorodețchi, noi traduceri românești ale textelor anderseniene și note de Max Dørge-Pallesen, Mihaela Cernăuți-Gorodețchi și Adrian Crupa, Iași, Institutul European, 2005, 189 p.

Antologia a fost recenzată de Györfi-Deák György (v. „Lumea la microscop”, în *Caiete silvane*, rubrica „Estetica imaginarului”, Anul II, Nr. 2 (14), martie 2006, p. 22) și Robert Lazu (v. „Călători prin lumea basmelor”⁷, în *Adevărul*, nr. 5239, miercuri, 16 mai 2007). Logica „demonstrației” noastre nu poate ocoli necesitatea referirii la această traducere, care, împreună cu celelalte două incluse în grupajul *3 x Andersen în limba română*, constituie în momentul de față *întregul* corpus al traducerilor *directe* din daneză în română efectuate pe poveștile lui Andersen.

Cum nu putem comenta obiectiv propria noastră lucrare, am ales ca aici să reproducem (selectiv) din volum (pp. 23-25) prezentarea ediției din perspectiva antologatorilor:

„Volumul de față este o selecție riguroasă de texte pe care le considerăm reprezentative pentru stilul unuia dintre cei mai celebri basmuitori din lume, din toate timpurile [...].

[...] Traducerile noastre [...] sînt singurele⁸ – cu excepția versiunilor Alexandru Phillipide & I. Cassian-Mătăsaru (*Crăiasa zăpezii*, EPL, București, 1965) – care redau *fidel* în limba română spiritul și forma textelor originale. Însă nu toate poveștile selectate de noi se regăsesc în antologia din 1965; pe de altă parte, în ce privește poveștile care *sînt* incluse în antologia amintită, traducerile noastre au două atuuri forte în raport cu versiunile (absolut remarcabile) de acolo (cu care ne-am străduit să ținem pasul):

- 1) sînt lucrute *direct* pe originale (Phillipide și Cassian-Mătăsaru au folosit – magistral – un *intermediar* german [...]);
- 2) sînt însoțite de aparat critic (o premieră românească).

Textele selectate sînt de varii dimensiuni [...] și se înscriu în tipare stilistice diferite; ele reprezintă fațetele unui talent versatil și neliniștit, care poate că *nu alege*, dar *ajunge* să se ilustreze într-o formulă caleidoscopică. Disponerea textelor în volum s-a făcut conform cronologiei publicării lor.

⁷ Unde se prezintă și edițiile critice Ludwig Tieck, *Motanul încălțat*; Lewis Carroll, *Faerie Tales/ Povești din Feeria* și *Another Faerie Tale/Altă poveste din Feeria*, pe care, de asemenea, le-am îngrijit.

⁸ Așa *erau* – la data publicării antologiei.

Această culegere de povești a fost proiectată cu seriozitate și probitate științifică, dar fără prejudecăți elitiste; ea nu are un public-țintă specializat; credem că poate fi utilă și, deopotrivă, plăcută cititorilor „obișnuiți” (de orice vîrstă), dar se pretează și unei „exploatări” mai sofisticate (și mai aplicate) din partea celor care vor să citească poveștile anderseniene nu doar de plăcere sau pentru că *trebuie* (oroare!) să-și rezolve lista de lecturi de/pentru vacanță, ci și din curiozitatea de a desluși resorturile mai adînci ale unei opere (și ale unui artist) care a(u) marcat, într-un fel sau altul, cultura (nu doar literatura) modernă.

În beneficiul (adică întru bucurarea) tuturor, ne-am gîndit să înflorim (uneori, la propriu) cartea cu ilustrații (de tip vinieta) inspirate de cîteva decupaje din hîrtie ale autorului (care mînuia cu mare îndemînare foarfecele, purtat veșnic în buzunar, pretutindeni; mai devreme sau mai tîrziu, instrumentul – impozant, ca și stăpînul său – era pus la treabă, spre deliciul asistenței care aștepta cu înfrigurare să contemple rezultatul misterioaselor manevre efectuate tacticos de Andersen).

Consultanța pe teritoriul limbii daneze a fost asigurată cu generozitate de Max Dørge Pallesen. El a lucrat cu Mihaela Cernăuți-Gorodețchi (la textele: *Prințesa pe bobul de mazăre*, *Tovarășul de drum*, *Mica sirenă*, *Hainele cele noi ale împăratului*, *Cufărul zburător*, *Privighetoarea*, *Bradul*, *Movila Ielelor*, *Umbra*, „*Adevărat vă spun!*”, *Mărunției verzi*) și cu Adrian Crupa (la textele: *Bobocul de rață cel urît*, *Picătura de apă*, *Omul de zăpadă*).

Pentru fiecare text, am furnizat următoarele informații: titlul original și data publicării; date despre prima traducere românească; diverse variante de titlu propuse de traducătorii români. Textele sînt însoțite de note critice, redactate de Mihaela Cernăuți-Gorodețchi și, respectiv, Adrian Crupa, conform distribuției arătate mai sus.

Anexele (întocmite de Mihaela Cernăuți-Gorodețchi) cuprind: un tabel biobibliografic; indexul (cronologic și alfabetic) al tuturor poveștilor anderseniene; o schiță a bibliografiei critice Andersen esențiale; date despre membrii colectivului care a realizat acest volum.”

* * *

H. C. Andersen, *Povești și povestiri. Prima traducere integrală fidelă din limba daneză în limba română* [și prefață, note în general, date cronologice, note, anexe, bibliografie selectivă] de Dorothea Sasu-Țimerman (*Dorothea Zimmermann*), ilustrații de Vilhelm Pedersen și Lorenz Frølich, vol. I-III, Gelsenkirchen-Buer, 2006, XLVI + 408; 446; 445 p.

Cale de mai bine de 1300 de pagini, o intelectuală rasată (româncă *adevărată* locuind din 1973 în Germania) ne călăuzește competent printr-o remarcabilă ediție integrală a poveștilor lui Andersen, prevăzută cu un complex și metodic aparat critic. Absolventă (în

1946) a Facultății de Litere bucureștene (după ce le fusese studentă unor *monștri sacri* precum G. Călinescu, Tudor Vianu, Iorgu Iordan, George Oprescu, N. Condeescu) și cercetător științific (între 1951 și 1973) la Biblioteca Academiei Române (unde a condus Serviciul de Informare și Documentare științifică, precum și Serviciul de Bibliografie speciale), cunoscătoare de limbi străine (franceză, germană, spaniolă, italiană, engleză; maghiară, turcă; daneză), pasionată de literatura comparată și de problematica traducerilor literare, poetă sensibilă și cultivată, Dorothea Sasu-Timerman (Dorothea Zimmermann) este un ideal traducător și îngrijitor de ediție. După toate regulile meșteșugului/*artei* editării cărților, această laborioasă și admirabilă contribuție la cunoașterea unui autor-reper în literatura și cultura universală, dar ca și ignorat în România, cuprinde (în ordinea prezentării secțiunilor în cele trei volume):

1) o *Prefață* – prezentare succintă, dar percutantă, la obiect, a scriitorului Hans Christian Andersen (vol. I, pp. XI-XIV);

2) o notă (detaliată și foarte informată) despre *Andersen în limba română* (vol. I, pp. XV-XXVI)⁹;

3) un mini-eseu avizat și emoționant (prin simțul responsabilității, atât de rar astăzi, care-l animă!), intitulat *Ceva despre Arta traducerii și despre traducători* (vol. I, pp. XXVII-XXXI);

4) prezentarea modului de organizare a ediției – *Note în general* (vol. I, pp. XXXII-XXXIV);

5) *Date cronologice și biobibliografice* despre Andersen (vol. I, pp. XXXV-XLVI);

6) traducerea *fidelă* a celor 156 de basme anderseniene, cu indicarea (în *Cuprinsul* fiecărui volum) a titlurilor originale și a anului publicării – *Poveștile și povestirile nr. 1-48* (vol. I, pp. 1-382); *Poveștile și povestirile 49-105* (vol. II, pp. 1-405); *Poveștile și povestirile nr. 106-156* (vol. III, pp. 1-397);

7) *Note la volumul I – Poveștile și povestirile nr. 1-48* (vol. I, pp. 383-404); *Note la volumul II – Poveștile și povestirile 48-105* (vol. II, pp. 407-442); *Note la volumul III – Poveștile și povestirile nr. 106-156* (vol. III, pp. 398-424);

8) *Anexă la note: Vioreaua de martie/Martsviolerne* (prima – și singura – poezie a lui Andersen tradusă în românește și publicată în *Spicuiorul moldo-român* în 1841) – vol. III, p. 425;

9) *Anexă – Biografia traducătoarei* (vol. III, pp. 426-427);

10) *Lucrări [ale traducătoarei] tipărite în reviste și în volum* (vol. III, pp. 428-431);

11) *H. C. Andersen – bibliografie [secundară] selectivă* (vol III, pp. 432-436).

Ediția este completată cu: ilustrațiile lui Vilhelm Pedersen și Lorenz Frølich; trei portrete (un desen de Karl Vogel von Vogelstein, din 1841; o fotografie din 1875; o gravură nedată) „cu autograf” ale scriitorului; trei colaje (ilustrând copertele I ale celor trei volume) care folosesc trei ipostaze fotografice ale lui Andersen și trei dintre cele mai cunoscute *decupaje* realizate de acesta.

Rara avis în peisajul editorial românesc (unde antologiile de basme sînt, de regulă, „expediate”, alcătuite la întîmplare, de către „editori” diletanți, cu un modest *background* cultural), monumentală (la propriu și la figurat!) ediție a poveștilor și povestirilor lui Andersen îngrijită de Dorothea Zimmermann merită mult mai mult decît o (modestă)

⁹ În această secțiune (v. pp. XXV-XXVI) se fac trimiteri precise și la edițiile Andersen prezentate mai sus în materialul nostru (ediția Victor Frunză, 2005 ; ediția Max Dørge-Pallesen, Mihaela Cernăuți-Gorodetchi, Adrian Crupa, 2005).

cronică într-o revistă (fie ea și academică). Neîndoios (eventual, după o ușoară revizuire a limbii traducerii, ce are o rezonanță puțin „arhaică” în raport cu româna contemporană), ea ar trebui să fie cunoscută atât de publicul larg, cât și de specialiștii în literatură și în traductologie (căci poate constitui un *exemplu* de tălmăcire). Însă, din confesiunile (amare) ale traducătoarei (discret și laconic prezentate în vol. I, pp. XXIII-XXIV), se desprinde un adevăr trist, copleșitor (mai ales prin stăruința, prin consecvența cu care el se revelează în împrejurări grăitoare): în România nu s-a găsit *nici o* editură dispusă „să riște” publicarea unei traduceri profesioniste a unor scrieri considerate (probabil) minore (altele fiind, fără îndoială, prioritățile momentului în viziunea directorilor de edituri românești). Așa încât Dorothea Zimmermann ia atitudine și le dă compatrioților nepricepuți și ingrati (încă) o lecție de demnitate și de probitate profesională (valabilă, la rigoare, și peste timp): „Acuma, în anul 2006, m-am decis să-mi tipăresc [pe speze proprii] traducerea în Germania, pentru că am împlinit 80 de ani și ar fi păcat nu numai de munca mea, dar și ca această traducere foarte bună să rămână pentru totdeauna undeva în manuscris.” Iar în dedicația personală pe exemplarul pe care am avut norocul să ni-l dăruiască se indică sec „amețitorul” tiraj al acestei aventuri editoriale: 30 de exemplare! Orice (alt) comentariu pare aici cu totul de prisos...

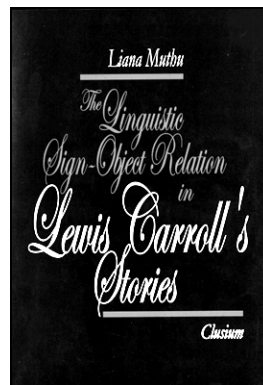
Mihaela Cernăuți-Gorodețchi

Lingvistica în Țara Minunilor: Două perspective asupra operei lui Lewis Carroll

Flaminia Robu, *Translating Nonsense Verse. A Case of Linguistic Substitution of the Natural Model of Language*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2007, 200 p.

Lewis Carroll: Jabberwocky. Un celebru poem în 70 de limbi care nu există, antologie și comentarii de Flaminia Robu, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2008, 294 p.

Liana Muthu, *The Linguistic Sign-Object Relation in Lewis Carroll's Stories*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2006, 207 p.

De la momentul publicării celor două cărți cu aventurile Alisei (în 1865 și 1872), opera lui Lewis Carroll (1832-1898) nu a încetat să captiveze și să inspire – și nu doar în literatură: în arte plastice, pe Dali sau pe expresionistul Max Ernst, în muzică pe Walter Alfred Slaughter, autorul unui musical, pe compozitorul britanic Richard Addinsell sau, mai

recent, pe Michael Sirota, autorul unei operete pentru copii. Interesul exegeților s-a concretizat în abordări variate, de la psihanaliză la feminism. Nu este, așadar, de mirare că ineputabila invenție lingvistică a autorului victorian a orientat recent și eforturile interpretative ale unor tinere lingviste de la Cluj, Flaminia Robu și Liana Muthu.

Puțin fi privite ca un ansamblu, cele două volume semnate de Flaminia Robu reprezintă două fațete ale aceluiași studiu asupra limbajelor imaginare, în special în forma lor versificată cunoscută în literatura engleză ca *nonsense verse*. Primul volum, *Translating Nonsense Verse. A Case of Linguistic Substitution of the Natural Model of language*, (redactat în engleză) propune o inventariere a tipurilor acestor idiomuri „pășărești”, autoarea pornind în analiza sa de la teoria saussuriană a semnului, în speță de la arbitraritatea vs. motivarea acestuia, cu nuanțări de la Genette referitoare la iluzia motivării (sunetului prin sens) în limbajul poetic. Absurdul în poezie este văzut ca deviere de la normă, ca transgresare (termenul esteticianului Étienne Souriau) a acesteia, care face produsul deviant acceptabil doar în cadrul limitat al universului poemului absurd, ca substituit – propune autoarea – al modelului limbii naturale. Folosind tipologia propusă de Souriau, este prezentată copioasa tradiție a literaturii „fără de sens” (termenul „absurd” pare să introducă în română o doză de echivoc) atât în proză, cât și în poezie: sînt descrise și exemplificate cele trei tipuri propuse de esteticianul francez – *baragouin*, *charabia* și *lanternois*, căroră le sînt suprapuse cele din literatura anglo-saxonă (*gabble*, *gibberish* și *gobbledygook* – savuroase exemple de expresivitate fonică!). Toate aceste fundamentări teoretice sînt aplicate în analiza celor cîtorva traduceri ale poemului *Jabberwocky* în franceză, în care se constată, între altele, replicarea procedurii de formare de cuvinte prin contaminare (cuvinte port-mantou). Anexa oferă, în afara cîtorva traduceri ale poemului lui Carroll în mai multe limbi, și două texte ale unor autori englezi care utilizează elemente de limbaj imaginar.

Celălalt volum, redactat în limba română, *Lewis Carroll: Jabberwocky. Un celebru poem în 70 de limbi care nu există* oferă, în a doua jumătate a sa, o consistentă antologie de 70 de traduceri (parțiale sau integrale) ale poemului absurd *Jabberwocky* (din primul capitol al celei de-a doua cărți, *Aventurile Alisei în Lumea Oglinzii*) în 28 de limbi, între care și româna. Traducerile în română, cinci la număr, fie provin din diferitele ediții ale cărții lui Carroll (Frida Papadache, București, 1971; Constantin Dragomir, Chișinău, 1982; Mirella Acsente, București, 1997; Nora Galin, București, 1998), fie sînt eforturi izolate ale unor traducători ca Nina Cassian sau Leon R. Corbu. Aceștia din urmă, reflectînd (căci ne aflăm în „Lumea din oglindă”, nu-i așa?) modalitatea exegetică humpty-dumptyiană, își însoțesc rezultatul transferului interlingvistic de glosare care explică cititorului inocent – tot așa cum personajul-ou îi lămurește Alisei – sensul cuvintelor din poem: la Leon R. Corbu, de exemplu, „ciorbobocul” eponim este un „boboc de cioară orb, hrănit cu ciorbă, dar bine hrănit, îndesat și bondoc: costoboc” (p. 258), iar în versiunea Ninei Cassian, „stifoși” este o „combinație între «sfios», «stufos» și «sclifosit»” (p. 261). Cu simțul absurdului ascuțit de expunerea la versul „fără de sens”, autoarea punctează și paradoxul traducerii de gradul al doilea al unui text dintr-un idiom inventat într-un altul de aceeași natură: una din variantele textului lui Carroll este cea în „limba klingoniană”, limba inventată în 1985 de lingvistul Mark Okrand și vorbită de personajele din serialul de televiziune Star Trek.

Aceste traduceri constituie pretextul unei incursiuni – plasate în prima secțiune a volumului – în aspectele teoretice ale genului *nonsense*. Clasificarea esteticianului francez Souriau este aplicată și literaturii române, propunîndu-se și o poznașă variantă a acestor tipuri în limba română: *baragouin* sau *blodogoreala*, *charabia* sau *pășăreasca*, *lanternois* sau *baliverbe*, cu exemplificări provenind din texte ale unor autori români precum Ion Gheorghe, Romulus Vulpescu, Cezar Baltag, Ion Barbu etc. Conform unei alte clasificări (a românului Leon R. Corbu), idiomurile inventate se împart în *naturaloide*, care imită un

model lingvistic pre-existent și care pot fi supuse procesului translării, și *naturifuge*, care nu pot fi raportate la nici un model lingvistic pre-existent, neputind fi, deci, traduse, ci doar „transcrise”. Reluând o parte a structurării teoretice din volumul anterior, autoarea pornește de la ideea că aceste variante ale poemului englez sînt, la rîndul lor, traduceri (aici definirea acestui termen ar aduce, poate, un plus de nuanțare) și o aplică în analiza textelor rezultate, dar și a titlurilor lor, din punctul de vedere atît al resurselor fonice, cît și al celor lexicale. Scris cu acribie analitică și documentară (dovadă și amplul segment bibliografic), dar și cu un umor și un simț ludic stimulat, s-ar zice, de tema aleasă, volumul acesta se constituie – ca și cel în engleză – într-o lectură vivace, originală și cu o certă valoare informativă.

Studiul Lianeii Muthu, *The Linguistic Sign-Object Relation in Lewis Carroll's Stories*, propune o abordare a operei autorului englez în integralitatea sa din perspectiva relației semn lingvistic – obiect al lumii reale. Scopul declarat este stabilirea gradului și posibilităților de corelare între expresie și referință atît la nivelul cuvîntului, cît și la nivel frastic și chiar transfrastic, dar și a măsurii în care sensul cuvîntului este determinat de contextul comunicativ. Cele două fire, cel lexical și cel pragmatic, sînt urmărite în capitolele teoretice introductive, făcîndu-se trimitere la concepțiile lui Saussure, Ogden și Richards, Peirce, dar și la semantica lumilor posibile. Într-un efort de organizare a materialului lingvistic din aceste variate perspective, capitolul patru propune o clasificare a referențelor identificați în universul lui Carroll în: cuvinte care au același referent în lumea reală și în lumea visului, cuvinte cu referent similar, unde diferită este doar conotația, cuvinte cu referent exclusiv imaginar (de tip grifon) și o altă clasă, cea a cuvintelor al căror referenți oferă o imagine inversă sau distorsionată a realității; în legătură cu această din urmă categorie, ar fi interesant de remarcat că această distorsiune nu are echivalent de natură referențială, ci își are originea tot în elementul lingvistic – cel mai adesea în reluarea trunchiată, fragmentară a unor forme ale frazeologiei sau ale discursului repetat (nu există, e adevărat, în lumea reală un referent *Mad Hatter* sau *March Hare*, și nici *Mock Turtle*, dar există o expresie care, în forma sa completă, are referent real, *the mock turtle soup*).

Capitolele următoare aduc în discuție elementul pragmatic, făcînd referire la teoriile lui Searle, Grice și mai ales la teoria actelor de limbaj a lui Austin, cu aplicare la tipurile de acte de limbaj identificabile în textul lui Carroll, la modul politeții și la maniera în care acesta este, la rîndul său, distorsionat în universul ficțional prin înlocuirea cu obiecte (de exemplu, the Leg of Mutton) a persoanelor participante la schimbul de replici. Secțiunea finală identifică cîteva forme de exprimare a modalității, cu rezerva că nu întotdeauna se face clar distincția între textul original luat spre analiză și exemplificare și reconstrucția propusă a sensului. Dispersate în cuprinsul cîtorva capitole, autoarea propune și analize – reduse ca dimensiuni, poate și ca anvergură – ale interacțiunii dintre text și ilustrații (luîndu-se ca reper ilustrațiile făcute de Sir John Tenniel din ediția primă a poveștii *Aventurile Alisei în Țara Minunilor*). Fără a duce întotdeauna în secțiunea aplicativă la ultima consecință premisele teoretice de la care s-a pornit, volumul Lianeii Muthu încearcă să construiască o viziune integratoare asupra textului autorului victorian din perspectiva relației *semn-referent*.

Prezențe proaspete și adesea ghiduse, dar și bine așezate din punct de vedere teoretic, cele două autoare contribuie – fiecare în stilul și după măsura sa proprie – la (re)învierea interesului lingvistic pentru un autor care, din nefericire, riscă să rămînă, ca și alți scriitori englezi, în memoria cititorilor români înghețat sub eticheta de scriitor pentru copii, adesea simplificat în mod artificial, refuzîndu-i-se statutul de obiect al investigației științifice de toți în afară de „vînătorii de ciorboboci”...

Teodora Ghivirigă